



**X. ULUSLARARASI
YUNUS EMRE SEVGİ
BİLGİ ŞÖLENİ BİLDİRİLERİ
(06-08 MAYIS 2010)**

**Hazırlayan
Prof. Dr. Erdoğan BOZ**

ESKİŞEHİR, 2011

YUNUS EMRE'DE METAFİZİK GERİLİM

Dr. Ömer İNCE

Kaynaklar Yunus Emre'nin XIII. Yüzyılın son yarısı ile XIV. Yüzyılın başlarında yaşadığını kabul etmektedirler.¹ Tarihî hayatı hakkında çok az şey bildiğimiz Yunus Emre, değişik menkıbelerle halka mâlolmuş ölmez şahsiyetlerden biridir. Bilindiği gibi XIII. yüzyıl Selçuklu devletinin içine düştüğü zor şartlar sebebiyle halk fakirleşmiş, hayat zorlaşmış, bu durum da insanların geleceğe ilişkin kaygılarını arttırmıştı. Artan kaygılarla birlikte azalan umutların, halkın yaşama sevincini bitirip, hayatla bağlarını zayıflattığı söylenebilir.² Bunun için Yunus Emre'nin şiirinde dönemin özellikleri ile çağın özellikleri yan yana yer almıştır.³ Yunus Emre'nin böyle bir ortamda halka hayatın gerçekliğini göstererek, karanlık ve karamsarlığa düşen insanlara bir umut, bir ışık sunduğu söylenebilir. Bir başka deyişle fiziksel şartların halk üzerinde meydana getirdiği bunalımı, Yunus Emre metafiziğin imkanlarından yararlanarak, halka bu zor günleri aşmalarında yol gösterici bir rol üstlenmiştir. Karagünlerinde kendilerine ışık olan Yunus Emre'yi halk ölümünden sonra da unutmamıştır. O'nu dâimâ yanında ve yakınında görmek isteyen halk, Yunus Emre'ye duyduğu sevgi ve saygının bir sonucu olarak ülkenin değişik

DEÜ Buca Eğitim Fakültesi

¹ Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara, 1976, s.261-285. ; Faruk Timurtaş, Yunus Emre Dîvânı, Ankara, 1980, s.1. ; İlhan Genç, Örneklerle Eski Türk Edebiyatı Tarihi Giriş, İzmir, 2008, s.183. ; Mine Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara, 1995, s. 63. ; Nihad Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, İstanbul, 2004, C.I. s.325-330. ; Necla Pekolcay, İslâmî Türk edebiyatı, İstanbul, 1981, s.116-122. ; Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri, İstanbul, 1971, s. 7-42. Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı, Ankara, 1998, s.1-53. vb.

² Faruk Sümer, "Yunus Emre Çağında Türkiye'nin Siyasal, Sosyal ve Kültürel Tarihine Genel Bir Bakış", Uluslararası Yunus Emre Semineri, 6-8 Eylül 1971 Bildiriler, İstanbul, 1971, s.248-258.

³ Sezai Karakoç, Yunus Emre, İstanbul, 1977, s.32.

yerlerinde pek çok medfen veya makamı Yunus'a ait olarak kabul etmiştir.⁴

Batı'da Metafizik Kavram:

Bilindiği üzere Metafizik kelimesi Yunanca "ötesi" anlamına gelen "meta" ve "doğa, doğa bilimi" karşılığı olarak kullanılan "fizik" kelimesinin birleşmesiyle meydana gelmiştir. Türkçeye fizikötesi karşılığı ile çevrilmiş olan bu birleşik kelime günümüze kadar Yunancası ile birlikte kullanılmagelmiştir. Kelimenin bizde karşıladığı anlamı tam ve doğru olarak görmek için özet olarak kelimenin Batı düşüncesindeki anlam çerçevesinin hatırlanması yararlı olabilir. Burada kelimenin etimolojisi ve Kolophon'lu Ksenofanes (İ.Ö.569-477) ile başlayan tartışmalardan ziyade, tartışmalar sonucu gelinen ve kabul gören "değişmezlik" ve "deneydışılık" bağlamında ele alınmıştır. Batı kültürünü doğuran ve besleyen Yunan-Latin geleneği ile Hristiyanlık başlangıçta çatışmış olsalar da, Hristiyanlığın Roma İmparatorluğunun resmî dîni olarak kabul edilmesiyle Kilise de Lâtince ile birlikte antik düşünce ve kültürü benimsemiş olur. Patristik Felsefeden sonra ortaya çıkan Skolastik Felsefe Orta Çağda din adamlarını yetiştiren manastır ve katedrallerde gelişme fırsatı bulur. Başta Aquino'lu Saint Thomas (1224-1274) ve Duns Scotus (1274-1308) olmak üzere Skolastik Felsefenin öncüleri Antik dönem metafizik anlayışını benimsemiş olmakla beraber Eflâtun ve Aristo'yu kendi eserlerinden okuyarak bilmiyorlardı. Onların bu konudaki bilgileri Alman Herman'ın (ö.1272) İbn-i Rüşd'ün Aristo hakkındaki yorumları Lâtince'ye çevirmesiyle başlamıştır. Bilindiği üzere Antik Dönem metafizik anlayışının iki önemli niteliği vardır. Bunlardan biri değişmezlik diğeri de deney dışılıktır. Antik çağda tespit edilmiş olan değişmezlik ve deneydışılık, salt düşünceyle kavranırlık, ortaçağ düşüncesinde metafizik kavramı, ilâhiyât/Tanrıbilim (Theology) kavramı ile anlamdaş olmuştur. Yöntem olarak akıl (felsefe) ile imanı(vahiy) birleştirmeyi amaçlayan Skolastik Felsefe, bu

⁴ Genç, a.g.e., s.183. ; Gölpınarlı a.g.e. s.30.

amacını gerçekleştiremeyince, akıl ile iman bağımsızlaşarak Rönesansın yolu açılmıştır.⁵

Ortaasya İslâm Tasavvufunda Metafizik Alt Yapı

Platon'un ilkelerinden mülhem İskenderiye Okulu Öğretisi olan Neo-Platonizm, ilk Hıristiyanlıkla, Müslüman ülkelerde gelişen tasavvufi felsefeyi büyük çapta etkilemiştir. İsa'nın doğumundan sonra Hıristiyanlığın ilk yüzyılında bu Yeni-Platoncu düşünceler Hıristiyanlıkla birleşerek çağlar boyu devam edecek Hıristiyan mistisizminin de temelini atmıştır. İslam tasavvuf öğretisinin telkin ettiği ahlak esasları ile Yeni-Platoncu ahlâk arasında dikkat çekici bir paralellikten söz etmek mümkündür. İslam tasavvufunun temel kabulü evrende tek varlığın bulunduğu yönündedir. "Vahdet-i Vücûd" (varlığın tekliği) olarak adlandırılan bu kabulü dile getiren Hallâc-ı Mansûr "ene'l-Hakk" (ben Hakk'ım) dediği için ağır bir cezaya çarptırılmış, Hallac'ın ölümünden sonra da bu söz üzerinde uzun yıllar tartışmalar devam etmiştir.

İslam tasavvufunda Vahdet-i Vücûd Muhyiddîn-i Arabî (ö.1240) tarafından, Eflâtun'un görüşlerinden de yararlanarak⁶ "belki en mükemmel ve ince bir sûrette" sistemleştirmiştir.⁷ Özetle tasavvuf; varlığı evreni ve insanı anlama ve yorumlama felsefesi olarak kabul edilebilir. Sanatta Eflâton'un yansıtmacı görüşlerine bağlı kalmakla birlikte, kötü ve çirkini yansıtmaktan uzak durdukları bir gerçektir. Sorgulama ve eleştirme yerine hikmete sığınan, akli önemsiz sayan sûfiler, gönlü ve gönüldeki aşkı önemli ve değerli saymışlardır. Aşkın dîvâneliğini akla tercih eden sûfiler, evrene baktıkları her yerde "Cemâl-i Mutlak"tan bir güzellik arar olmuşlar, buldukları her güzellikle de aşk ateşlerini biraz daha çoğaltmışlardır.

⁵ İlhan Genç, Edebiyat Bilimi Kuramlar-Akımlar-Yöntemler, İzmir, 2008, s.158-160. ; Orhan Hançerlioğlu, Felsefe Sözlüğü, İstanbul, 1979, s.284-286.

⁶ Süleyman Uludağ, İbn Arabî, Ankara, 1995, s. 114-118.

⁷ Köprülü, a.g.e., s. 306. , Ayrıca ; İlhan Genç, Edebiyat Bilimi Kuramlar-Akımlar-Yöntemler, İzmir, 2008, s.238. ; Genç, Örneklerle Eski Türk Edebiyatı Tarihi Giriş, İzmir, 2008, s.105-118.

Türk Edebiyatında mutasavvıf şairler eserlerinde vahdet-i vücud felsefesini, tabiatta yansıyan güzellik karşısında duydukları heyecan ve duyuları ilâhî aşk boyutuyla işlemişlerdir. Ancak, Ortaasya Tasavvufî Türk Edebiyatının kurucusu olan Hoca Ahmed Yesevî'nin düşünceleri çerçevesinde ortaya çıkıp gelişen "Yesevilik hiçbir zaman ince ve derin bir "Panteizm" neşr ve telkinine çalışmamış olduğu gibi, onda, çeşitli kaynaklardan gelen çeşitli akîdelerin kaynaşmasından hâsıl olma birtakım fikir ve telakkilere de rastlanmaz."⁸ Yunus Emre, Ahmed Yesevî'nin açtığı yolu Anadolu'da takip eden mutasavvıf bir şairdir. "Hoca Ahmed Yesevî ağır, uzak görüşlü, muhakemeli bir Türk mutasavvıfidır. Onun eserlerinde umûmî i'tikadları sarsacak husûsî îmâlara rastlanamaz. Çok geniş bir görüş noktasından, şer'iate karşı az çok dikkatsiz hareket eden büyük bir kısım İran sûfîlerinde mevcut fikir ve temayüller, bu büyük Türk şeyhinde hemen yok gibidir."⁹ Tasavvuf algılaması şeriat sınırları içerisinde kalan Yesevî'ye göre: Zühd ve riyâzet şarttır. "Hakikat mertebesine erişmek için zühd ve takvâ, riyâzet ve mücâhede elzemdir. Hak yoluna gitmek kolay değildir."¹⁰ Yesevî'nin bu görüşleri Şeyh Yusuf Hemedânî'nin görüşleriyle paralellik gösterir. Çünkü Hemedânî İran'lı bir mutasavvıf olmasına rağmen: "Eski Hind ve İran akîdelerini İslamiyet esaslarıyla te'lif ve te'vîle çalışan o geniş ve serbest düşünceli Acem mutasavvıflarından değildi. Kelimenin bütün manasıyla, şer'î ilimlerde çok derinleşmiş bir hadis âlimi olduğu için, Kitap ve Sünnet'i her şeyin üstünde tutuyor ve te'vîli, ancak şeriatçıların kabûl edebilecekleri dâireden ileriye götürmüyordu."¹¹ Hemedânî paralelinde tarikat usul ve âdâblarını öğretmek üzere şiirler söyleyen Yesevî, panteizm'in sağladığı lirizm'i yakalayamamış, ahlâkçı(moraliste) ve öğretici (didactique) bir şâir olarak Türk edebiyat tarihindeki yerini almıştır.

⁸ Köprülü, a.g.e. s.115.

⁹ Köprülü, a.g.e. s.76.

¹⁰ Köprülü, a.g.e. s.151.

¹¹ Köprülü, a.g.e. s. 115.

Anadolu İslâm Tasavvufunda Metafizik Alt Yapı

Panteizm, varlık âleminin bütünü Tanrı olarak kabul eden anlayıştır. Bu anlayışa göre her şey Tanrı'nın bir parçası olarak kabul edilir, Tanrı her şeydir ve her şey Tanrı'dır. Tanrı'nın evrenden ayrı ve bağımsız bir varlığı yoktur.¹² Anadolu İslam tasavvufunun önde gelen ismi Mevlânâ Celâle'd-Dîn Rûmî'dir. Şems-i Tebrîzî'yi tanımadan önce, Yesevî çizgisinde duygu ve düşüncelere sahip olan Mevlânâ, Şems'i tanıyıp, düşüncelerini benimsedikten sonra, duyuş ve düşünüş biçimini bütünüyle değiştirir. Mevlânâ'nın coşkun bir aşkla yazıp Şems'e ithaf ettiği şiirlerinde "Panteizm'in belki en yüksek derecesine kadar yükselebilmesi, sema' ve raksa, mûsikîye karşı samimi bir incizâb göstermesi, her şeyden çok Şems'in tekinlerine isnâd edilebilir."¹³ Hoca Ahmed Yesevî'nin aksine, İran tasavvufî edebiyatının panteist olmak bakımından belki de Anadolu'daki en büyük ve kuvvetli temsilcisi olarak görülen Mevlânâ Celâle'd-Dîn'in "İdealist Panteizm"(Panthéisme idéaliste) anlayışı, Yunus Emre'de de söz konusudur. Bu görüşe katılmayanlar¹⁴ olsa da genel kanı Yunus Emre'nin de bu panteist duyuş ve düşünüşle evrene bakan mutasavvıf şâirlerden biri olduğu yönündedir. İslam tasavvufunun inceliklerini sadelikle, derinlikle ve hiçbir dar kalıp içerisine düşmeden dile getiren Yunus Emre'nin kişisel tasavvuf algılaması ile Anadolu'da çağdaşı olan diğer mutasavvıf şâirlerle benzerlikler gösterir. "Daha Ortaasya asırlarında Ahmed Yesevî ile başlayan halk tasavvuf şiiri, Türkistan, Horasan, ve Anadolu'da yüz yılı aşan bir işleniş çağından sonra, en üstün seviyesine Yunus Emre'de varmıştır."¹⁵

¹² Köprülü, a.g.e. s.305-306.

¹³ Köprülü, a.g.e. s.223.

¹⁴ Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı, Ankara,1998, s.5

¹⁵ Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, İstanbul, 2004, C.I. s.331.

Yunus Emre'de Metafizik Gerilim

XIII. yüzyıl'da özellikle Selçukluların çöküş devirlerine rastlayan, bu yüzden zorlaşan sosyal ve siyasal şartlar sebebiyle gelecek endişesi taşıyan Anadolu insanı, dönemin tekke ve şeyhlerine sığınarak manevî bir huzur ve sükûn sağlamaya çalışıyorlardı. Haçlı seferleri ve Moğol istilâsı, kıtlık vb. fizikî şartlardan bunalan ve bu sıkıntıların etkisiyle, moral ve motivasyon eksikliği olan halk için, tasavvuf'un önemli bir sığınak olarak kabul gördüğü açıktır.¹⁶ Korku ve heyecan günlük hayatı örseleyen, istemeden de olsa gerilime sebep olan önemli bir faktördür. Korkuyu yenmenin yolu ise onu akıldan çıkarmak veya korkunun şekil değiştirmesini sağlamaktır. Yunus panteist düşünceyle yeniden yorumladığı, yaratıcı, ölüm, cennet, cehennem, sırat, şeriat kuralları gibi terim ve kavramları, korku kaynaklı metafizik gerilim aracı olmaktan çıkarıp, sevgi ile beslenen bir huzur ve dinginliğe erdirmişdir.¹⁷ Böylece; Yesevî'de görülen "korku" temelli metafizik gerilim, Yunus Emre'de sevgiyle yoğrularak, metafizik özleme dönüştürülmüştür denilebilir. Yunus Emre, dinin kuralları içinde yaşayan, dinin şuuruna varmaya çalışan, emir ve yasaklar karşısında duyarlı olan insanlara panteist bir bakışla, esere takılıp kalmamak gerektiğini göstermiştir. Şiirlerinde "eserden müessire intikal" ederek insanlara, uzakta aradıkları, korktukları yaratıcıyı; önlerindeki çiçekte, böcekte, kendi içlerinde bulmalarını sağlamıştır. Sehl-i mümtenî ustası olan Yunus, anlatımı zor olan metafizik konuları bile, basit örnekler haline getirerek sade bir Türkçe ile herkesin anlayabileceği şekilde ifade etmeyi başarmıştır.

Yunus Emre'de metafizik gerilim özgün şiir söyleminin bir iç dinamiği olarak kabul edilebilir. Aşkın sebep olduğu iç coşkunluğundan beslenen heyecan, kişiyi diri ve dinamik tutan bir güç olarak kabul edilmiş ve kullanılmıştır. Yunus Emre'de

¹⁶ Faruk Sümer, "Yunus Emre Çağında Türkiye'nin Siyasal, Sosyal ve Kültürel Tarihine Genel Bir Bakış", Uluslararası Yunus Emre Semineri, 6-8 Eylül 1971 Bildiriler, İstanbul, 1971, s.248-258.

¹⁷ İlhan Genç, Örneklerle Eski Türk Edebiyatı Tarihi Giriş, İzmir, 2008, s.187-189.

görülen bu iç içe coşkunluğunun kaynağı “İlâhî aşk”tır. Yunus’un her gördüğü nesnede aşkını büyütecek izler bulması, bu aşk’ın diri ve dinamik kalmasının da bir gereğidir. Yaratıcı’ya âşık olan Yunus Emre, “ma’şûk”un güzelliklerini halka da göstermek ister. Halkın kalbinde aşk ateşi yakmak için çaba sarf eder. Ona göre kalbinde aşk ateşi yananlar için dünyada hiçbir şeyin önemi yoktur:

Dîn ü millet sorarısın ‘âşıklara dîn ne hâcet
‘Âşık kişi harâb olur âşık bilmez dîn diyânet
‘Âşıkların gönli gözi ma’şûkın isteyü gider
Ayrık sûretde ne kalur kim kılısar zühd ü tâ'at
Tâ'at kılan uçmagıçün dîn tutmayan Tamu için
Ol ikiden fâriğ olur neye benzer bu işâret

(17/ 1,2,3)¹⁸

Yaşama ilişkin mücadele hiç şüphesiz bütün zamanlarda insanlığın önemli uğraşlarından biri olmuştur. Dünyanın üstesinden gelme uğraşının tabii bir sonucu olarak meydana gelen gerilim ve stres, insanı üzen, yoran ve yıldırان bir durumdur. Oysa Yunus Emre bu olumsuz durumun bir tercihle bitebileceğine inanmıştır. Kişi yaşama ilişkin olarak yapacağı doğru bir tercihle, hem bu dünyaya ilişkin fiziki gerilimden, hem de öteye ilişkin metafizik gerilimden kurtulabilir.

Her kim dostı severise dostdan yana gitmek gerek
İşi güci dost olıcak cümle işden olur âzât

(17/4)

İslam tasavvufu içerisinde samimi bir inanmış olan Yunus Emre “İslam metafiziğine uygun olarak ölüme, hayata, hayattan ölüme geçişteki çetinliğe ayrı ayrı değer verir. “Her nefis ölümü tadıcıdır” ilahi kaidesinin ışığında ölüme geçişin trajediğini çizer. Ve bütün bir İslam mistisizmi açısından ölüm ötesine ışık tutar. Gerek hayatın güzel yüzü, gerek ölüme geçişin asık ve buruşuk suratı, gerek ölüm ötesinin ebedi yeşil çehresi için insanın daima aşkla, ilahi sevgiyle ayakta durması

¹⁸ Araştırmada kullanılan şiirler Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı, Ankara, 1998.’den alınmıştır.

gerektiğini kabul edelim ister; tek aşktır ki, bizi bu değişik şartlarda bir birlik içinde ve varlık halinde tutabilir.”¹⁹

Eger beni öldüreler
Külüm göge savuralar
Topragum anda çağura
Bana seni gerek seni

(381/5)

Dünya uğraşısının tabii sonuçları olan, bulmak, kaybetmek, sevinmek ve üzölmek gibi kavramların önemi ve kişiye etkisi, kişinin bu kavram ve kavramların içeriğine verdiği değerle orantılıdır. Yunus Emre bu kavramlara değer vermediğini söyleyerek, dolayısıyla içeriğin kişide oluşturabileceği gerilimden de kurtulmuş olmaktadır.

Ne varlığa sevinürem
Ne yokluğa yirintürem
‘İşkunıla avınuram
Bana seni gerek seni

(381/2)

Yunus Emre’nin şiirlerinde, fizik ve metafizik gerilimin düşürölmesinde amaç ve araç olan aşk, hemen her şiirinin konusu gibidir. Bu bağlamda şiirlere baktığımızda onun şiirleri içerisinde aşktan söz etmediği bir örneği bulmak imkansız gibidir.

Kime gönöl virdümise benümile yâr olmadı
Hâlüm bilüp derdüm sorup bana vefâdâr olmadı
Hak’dan meger takdîr idi gönöl sana ‘âşık idi
Hiç kimsene bencileyin derde giriftâr olmadı

(386/1-2)

Bu kadar sık kullanılan bu önemli ögenin değer yitirmesini önlemek, dinleyenlerde bir bıkkınlığa yol açmasına engel olmak için hemen her şiirde aşkın yeni ve değişik bir tezahürü üzerinde durulmuştur. Bu Yaklaşım biçimiyle Yunus Emre’nin, ma’sukunun varlık üzerindeki yansımaları

¹⁹ Sezai Karakoç, Yunus Emre, İstanbul, 1977, s.38.

“gör(e)meyen gözlere” de gösterebilmek için rehberlik ettiği düşünülebilir.

Tevhîd imiş cümle ‘âlem tevhîdi bilendür Âdem
Bu tevhîdi inkâr iden öz cânına düşmânımış
(125/6)

Şiirlerinde karakteristik bir özelliğe dönüşen bu söylem ve yaklaşım biçimiyle Yunus Emre, panteist düşüncelerini lirizmden ödün vermeden ifade etme başarısını göstermiştir. Bu uygulamaları onun, ahlâkçı (moraliste) ve öğretici (didactique) bir şâir olarak Türk edebiyat tarihindeki müstesna yerini almasına sebep olmuştur denilebilir.

İy ‘âşıkân iy ‘âşıkân ‘ışk mezhebi dîndür bana
Gördi gözüm dost yüzünü yas kamu düğündür bana
Dost ‘ışka ulaşalıdan dünyâ âhiret bir oldı
Ezel-ebed sorarısın dün ile bugündür bana
(7/1,8)

Fizik ve Metafizik gerilimin sebep ve kaynağı olan sevgi ile korku bir gönülde barınabilir mi? Her ikisi aynı gönülde yan yana yaşayabilir mi? Her iki duygunun birlikte barındığı gönülde, acaba nasıl heyecan fırtınaları kopar? Aşık insanın en büyük endişesi hiç şüphesiz, maşukundan uzak kalma, onu kaybetme korkusudur.

Havf ü recâ nice gelür varlık yokluk bıragana
İlm ü ‘amel sıgmaz anda ne terâzû ne hod sırat
(17/ 7)

Bazen, aynı gönülde barınan iki zıt duygu birbirlerini etkileyip heyecanı tetikleyerek, Yunus’un gönlünde de gerilimin artmasına sebep olmuştur. Bu durum yaygın bir kullanım olmasa da bazı şiirlerinde bu duruma rastlamak mümkündür.

Bu âhıla bu zârıla bu hikmeti kim ne bile
Bilse dahı gelmez dile tutdum yüzüm senden yana
Dursam senünle dururam baksam senünle bakaram
Her kancaru kim yürürem gönlüm yöni senden yana
(8/3,4)

Dışarıdan bakıldığında pek çok kişi tarafından birbirinin alternatifi olarak görülüp kabul edilen kavramlardan bahsedilebilir. Fizik ile metafizik de bu tür kavramlardır. Ancak Yunus Emre'nin şiirleri incelendiğinde, onun fizik ile metafiziği birbirinden uzak, birbirinin alternatifi olarak görmediğini söylemek mümkündür.

Ben derdile âh iderdüm derdüm bana dermânımış
İsteridüm hasretile dost yanumda pinhânımış
Kandaydum fikr iderdüm göge bakup şükr iderdüm
İsteridüm hasretile dost yanumda pinhânımış
(125/1,2)

Dünya ile âhret, iyi ile kötü, yaşam ile ölüm, hayır ile şer, dert ile derman, zahir ile batın, gurbet ile vuslat vb. kavramlar dışarıdan birbirlerinin alternatifi gibi görünseler de, esasen birbirlerini tamamlayan, biri diğerinin anlam ve değerinin bilinmesine katkı sağlayan, önemli ve gerekli kavramlardır

İy yârânlar iy kardaşlar ecel ire ölem birgün
İşlerüme pişmân olup kendözüme gelem birgün
Yanlaruma kona elüm söz söylemez ola dilüm
Karşuma gele 'amelüm n'itdümise görem birgün
Oglan gider dânişmâna saladur dosta düşmâna
Şol dört tekbîr namâzıla (vaktum) tamâm kılam birgün
(241/ 1-3)

Metafizik gerilim gözlenen şiirlerinde Yunus Emre, bilinen özgün üslubunun yanında, şiirlerinde başvurduğu realist tasvir unsurları ile gerilimi arttırmıştır.

Ölüm temini en çok kullanan şairlerden biri olan²⁰ bu gerçeği realist tasvirlerle gözler önüne seren Yunus Emre, "ölüm duygusunu arttırmak, ölüm fikrini kabartmak, ölüm dehşetini uyandırmak için keskin keskin tablolar çizer."²¹ Bu anlatım

²⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre ve Tasavvuf, İstanbul, 1992, s.139.

²¹ Karakoç, a.g.e. s.35.

biçimiyle ölümü metafizik aşkın heyecan ve kavuşma arzusunu arttıran bir dinamik güç olarak değerlendirir. Ölüm gerçeği, onun şiirlerinde metafizik gerilimin artmasına sebep olan en önemli faktörlerden biridir denilebilir.

Bunlar eve girmeyeler zühd ü tâ'at kılmayalar
Bu beyliği bulmayalar zîrâ geçdi devrânları
Kanı ol şîrîn sözlüler kanı ol güneş yüzlüler
Şöyle gâib olmuş bular hîç belürmez nişânları
Bunlar bir vakt begler idi kapucılar korlar idi
Gel şimdi gör bilmeyesin beg kangıdur ya kulları
Ne kapu vardır giresi ne yimek vardır yiyesi
Ne ışık vardır göresi dün olmuşdur gündüzleri
Bir gün senün dahı Yûnus benven didüklerün kala
Seni dahı böyle kıla nitekim kıldı bunları

(368/4-8)

Yunus Emre nesneye bazen Hak adına Hak(batın) gözüyle bakmış, bazen de halk adına halk(zahir) gözüyle bakarak; nesnede O'nu aramıştır. Yunus Emre alemde O'nu gören göz, O'nu işiten kulak olmuştur. Gönül gözüyle gören, can kulağı ile işiten Yunus Emre, bunu gör/e/meyen; duy/a/mayanlara da adeta göstermek ve duyurmak istemiştir.

Sana 'ibret gereğise gel göresin bu sinleri
Ger taşısan eriyessin bakup göricek bunları
Şunlar ki çokdur mâlları gör niçe oldı hâlleri
Sonucu bir gönlek geymiş anun da yokdur yenleri
Kanı mülke benüm diyen köşk ü sarây begenmeyen
Şimdi bir evde yaturlar taşlar olmuş üstünleri

(368/1-3)

Bilindiği gibi “şeb-i arus” kavramı ölüm olgusuna karşılık olmak üzere Mevlana tarafından Türk diline ve kültürüne katılmıştır. Yunus Emre aynı kavrama karşılık olarak “sıla-i rahim” tabirine yakın durmaktadır. Bu anlayış insan üzerindeki metafizik gerilimin düşürülmesinde önemli bir paya sahiptir.

Düş'öğüme hubbül'-vatan gidem hey dost diyü diyü
Anda varan kalur hemân kalam hey dost diyü diyü

Gele şol ‘Azrâîl duta assı kılmaz ana ata
Binem şol agaçdan ata gidem hey dost diyü diyü
Halvetlerde meşgûl olam dâim açılam gül olam
Dost bâğında bülbül olam ötem hey dost diyü diyü

(291/1-3)

Şiirlerinde evreni fiziksel ve metafizik boyutuyla kavrama çabasında olan Yunus Emre'nin şiirlerindeki özgünlük, zıtlıkların birbirini tetikleyerek ortaya çıkaracağı heyecanı sessizlik, tevekkül ve tevazu içinde kabullenmesidir. Gönüllerde sessiz fırtınalar koparan, gürültüsüz şimşekler çakmasına sebep olan bu söylem biçimi Yunus'un önemli bir meziyetidir.

Sonuç:

Anadolu sahası Türk tasavvuf edebiyatının büyük şairlerinden olan Yunus Emre, canlı cansız ayırımı yapmadan her nesneye panteist bir felsefeyle bakmıştır. Fizik (madde) içinde metafizik arayışa yönelen bu mistik bakış açısı, onun insanı ve tabiatı kaynaştırıp daha farklı biçimde sevmesine sebep olmuştur. Yunus Emre varlıkta bulunduğu metafizik güzelliğin coşkusuyla, câzibenin asıl kaynağına yönelir. Devir daim eden bu aşk sürecinde Yunus Emre, yaratıcıya duyduğu muhabbeti çoğaltarak, gönlündeki aşk ateşinin alevini yükseltmiştir. Fizikî tezahürleri metafizik aşkı terennüm etmek için gerekli birer araç olarak görüp, bu araçlardan da sınırsız bir rahatlık içinde yararlandığını söylemek mümkündür. Söz konusu fizikî tezahürler aynı zamanda Yunus'un şiirini besleyen en önemli kaynak olarak da kabul edilebilir.

Maddi alemde şüphesiz her güzel şey de zamanla kanıksanabilir, ateş sönebilir, heyecan dinebilir.. Ünsiyet (kanıksama) ilgiyi azaltan, aşk'ı ve heyecanı bitiren, metafizik gerilimi yok eden önemli bir faktördür. Tasavvuf'ta ise ünsiyet: Ülfet etmek, ısınmak, nazlanmak, samimi olmak, cana yakın olmak, korkmadan ona yaklaşmak gibi anlamları karşılar. Ünsiyet için Cüneyd “Heybet hissi mevcut olmakla beraber, haşmet duygusunun ortadan kalkmasıdır” derken, Zunnun: “Sevgilisinin yanında sevenin şen şakrak (rahat-samimi)

olmasıdır”²² şeklinde ifade etmiştir. Yunus, hemen her nesnede bulunduğu sevgiliye ait yeni bir güzellikle bir taraftan aşk ateşini canlı tutarken diğer taraftan da sevdiğine biraz daha âşık olmanın mutluluğunu yaşamıştır. Bu yakınlaşma onun şiirlerinde samimi bir üslup olarak yansımıştır. Kısaca söylemek gerekirse Yunus, Ortaasya tasavvuf anlayışının benimsediği korkuya dayalı metafizik gerilimi tercih etmemiştir. Sade ve samimi bir dil kullanarak yazdığı şiirlerinde Yunus Emre, varlık üzerinden dillendirip işlediği Allah aşkını, metafizik gerilimin düşürülmesi yolunda kullanmıştır.

KAYNAKÇA:

Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri, İstanbul,1971

_____, Yunus Emre ve Tasavvuf, İstanbul,1992.

Faruk Sümer, “Yunus Emre Çağında Türkiye’nin Siyasal, Sosyal ve Kültürel Tarihine Genel Bir Bakış”, Uluslararası Yunus Emre Semineri, 6-8 Eylül 1971 Bildiriler, İstanbul,1971.

Faruk Timurtaş, Yunus Emre Dîvânı, Ankara, 1980.

Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara, 1976.

İlhan Genç, Örneklerle Eski Türk Edebiyatı Tarihi Giriş, İzmir, 2008.

_____, Edebiyat Bilimi Kuramlar-Akımlar-Yöntemler, İzmir, 2008

Mehmed Ali Ayni, İslam Tasavvuf Tarihi, İstanbul, 1985.

Mine Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara, 1995.

Mustafa İsen, ve diğerleri, Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Ankara, 2006.

Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı, Ankara, 1998.

²² Süleyman Uludağ (Hazırlayan), Kelabazi, Doğuş Devrinde Tasavvuf, Ta’arruf, İstanbul, 1992, s.158

- Necla Pekolcay, İslâmî Türk edebiyatı, İstanbul, 1981.
Nihad Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I,
İstanbul, 2004, C.I.
Orhan Hançerlioğlu, Felsefe Sözlüğü, İstanbul, 1979.
Osman Türer, Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi, İstanbul,
1995.
Sezai Karakoç, Yunus Emre, İstanbul, 1977
Süleyman Uludağ (Hazırlayan), Kelabazi, Doğuş
Devrinde Tasavvuf, Ta'arruf, İstanbul, 1992,
_____, İbn Arabî, Ankara, 1995.